

VŠB – Technická univerzita Ostrava

Fakulta stavební

Katedra architektury

Centrum obce Blatnica, Obnova a udržitelnost venkova: Turiec – krajina a sídelní struktura

The center of village, Blatnica, renewal and rural sustainability: Turiec – landscape and residential structure

TEORETICKÁ ČASŤ

Študent:

Vedúci práce:

Bc. Roman Jančo

doc. Ing. arch. Josef Kiszka

Ostrava 2017

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Roman Jančo**
Studijní program: N3502 Architektura a stavitelství
Studijní obor: 3501T011 Architektura a stavitelství
Téma: Centrum obce, Blatnica, Obnova a udržitelnost venkova:
Turiec – krajina a sídelní struktura
The center of the village, Blatnica, renewal and rural sustainability:
Turiec - landscape and residential structure

Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

A) Praktická část:
Obnova a udržitelnost venkova
Centrum obce, Blatnica

Úkolem DP je re-generace, re-kreace a re-konfigurace srostlé rurální struktury; Kreace nového samostatného centra města;
Na základě rozboru místa i okolí a předchozích semestrálních prací navrhnete prostorovou, funkční a symbolickou kostru nové centrální lokality pro stabilizaci a životaschopnost sídla. Respektujte a využijte kulturně historický potenciál města a paměť místa.
Vyhodnoťte a reflektujte a korigujte základní funkční, strukturální a formální konfiguraci a obraz místa a na základě predikce vývoje určete směry stabilizace místa.
Navrhnete novou funkční, prostorovou a symbolickou kostru sídelní struktury, umístění městotvorných/symbolických objektů, lokalizujte a charakterizujte novou substanci s residenční funkcí.

Podrobně zpracujte vybrané základní objekty.

Rozsah:
Analýza možností a potřeb; Program; Urbanistická studie a architektonický návrh reprezentativních objektů;

B) Teoretická část:
Obnova a udržitelnost venkova: Turiec – krajina a sídelní struktura
Stav a historie kulturní krajiny; vyhodnocení a definování potřeb proměny a podmínek stabilizace venkova s respektováním tendencí jeho hospodářské proměny;
Změny sociokulturní i strukturální a jejich dopad na rurální charakter, systém, strukturu, obraz místa a na jeho kvalitu a atraktivitu a výsledně udržitelnost; Vliv tradice (historie) a změn sociokulturních, socioekonomických či strukturálních na stav a perspektivu komunity a stav rurální struktury; Vliv kultury, reflexe a kreativity, na prostor krajiny a sídla;
Asimilace intervencí socialismu a nové kolonizace, regenerace a re-kultivace; Vliv kvality „všedního“ na udržitelnost života – substanciální struktura a její korekce; Obroda kulturní dimenze a ducha venkova a jeho opětovné sociokulturní a socioekonomické ukotvení;

Obsah:

- A) Praktická část
1. Elaborát (teoretická a praktická část, fyzický + CD)
Sídlo * zastavovací plán sídla (města, obce) - měř.: 1:1000/5000, axonometrie, schémata (systém, prostor, střed a prostorová kostra, funkční kostra, symbolická kostra), veduty
Lokalita * zastavovací plán lokality – měř.: 1:500/1000, axonometrie, schémata, charakteristické řezy, charakteristické pohledy, perspektivy, model, foto modelu
Objekt * situace – měř.: 1:500, perspektivy vnější, půdorysy – měř.: 1:100/200, řezy, pohledy, architektonický detail, schéma provozu, schéma struktury a konstrukčního řešení, schémata formy, schémata TI (osvětlení, větrání, energetika, PO), perspektivy vnitřní, schématické perspektivy charakteristických vnitřních prostorů, schémata udržitelnosti, reprezentant řešení interiéru
2. Postery základní (2ks) a postery doplňující pro obhajobu
3. Prezentace PPT
4. Modely
5. Skicář

B) Teoretická část
text dle zadání vč. potřebných ilustrací
bibliografie

Seznam doporučené odborné literatury:

Seznam doporučené všeobecné literatury byl předán všem studentům v předdiplomním semináři.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Doc. Ing. arch. Josef Kiszka**

Datum zadání: 31.10.2016

Datum odevzdání: 02.05.2017

doc. Ing. Martina Peřínková, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Ing. Radim Čajka, CSc.
děkan fakulty

Prehlásenie študenta

Prehlasujem, že som celú diplomovú prácu vrátane príloh vypracoval samostatne pod vedením vedúceho bakalárskej práce a uviedol som všetky použité podklady a literatúru.

V Ostrave

2.5.2017

.....

podpis študenta

Prehlasujem, že

- bol som oboznámený s tým, že na moju diplomovú prácu sa plne vzťahuje zákon č. 121/2000 Z. z. - Autorský zákon, najmä § 35 - použitie diela v rámci občianskych a náboženských obradov, v rámci školských predstavení a použitie diela školského a § 60 - školské dielo.
- beriem na vedomie, že Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava (ďalej len VŠB-TUO) má právo nezárobkovo k svojej vnútornej potrebe diplomovú prácu užiť (§ 35 ods 3).
- súhlasím s tým, že údaje o diplomovej práci budú zverejnené v informačnom systéme VŠB-TUO.
- bolo dohodnuté, že s VŠB-TUO, v prípade záujmu z jej strany, uzavriem licenčnú zmluvu s oprávnením užiť dielo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona.
- bolo dohodnuté, že užiť svoje dielo - diplomovú prácu alebo poskytnúť licenciu k jej využitiu môžem len so súhlasom VŠB-TUO, ktorá je oprávnená v takomto prípade odo mňa požadovať primeraný príspevok na úhradu nákladov, ktoré boli VŠB-TUO na vytvorenie diela vynaložené (až do ich skutočnej výšky).
- beriem na vedomie, že odovzdaním svojej práce súhlasím so zverejnením svojej práce podľa zákona č 111/1998 Sb., o vysokých školách a o zmene a doplnení ďalších zákonov (zákon o vysokých školách), v znení neskorších predpisov, bez ohľadu na výsledok jej obhajoby.

V Ostrave

2.5.2017

.....

podpis študenta

Anotácia

Jančo, R.: Centrum obce Blatnica, Obnova a udržiteľnosť venkova: Turiec – krajina a sídelná štruktúra: Diplomová práca. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, Katedra architektury, 2017, Vedúci práce: Kiszka, J.

Predmetom diplomovej práce je skúmanie vývoja a stavu kultúrnej krajiny a vidieka v regióne Turiec.

Na začiatku sa práca zaoberá porovnaním minulosti a súčasnosti na vidieku, kde sa snaží vyhodnotiť problémy súčasného vidieka.

Ďalej pokračuje, na základe analýz a historických súvislostí, na zvolení konkrétneho reprezentanta regiónu – obci Blatnica. Na jej príklade sa snaží poukázať na problémy a vyhodnotiť potreby pre stabilizáciu a udržateľnosť vidieka.

V závere sa snaží pomenovať konkrétne problémy suburbanizmu a v praktickej časti ponúknuť možné riešenie, spočívajúce v podporení centra obce, s využitím jeho historicko-kultúrneho potenciálu, a upevnení komunity, návrhom besedného domu a základnej umeleckej školy.

Kľúčové slová

Turiec, Blatnica, komunita, identita, centrum

Annotation

Jančo, R.: The center of village, Blatnica, renewal and rural sustainability: Turiec – landscape and residential structure: Diploma thesis . Ostrava: VSB - Technical University of Ostrava , Faculty of Civil Engineering , Department of Architecture , 2014 , Supervisor: Kiszka , J

The diploma thesis about the study of the development and state of the cultural landscape and the countryside of the Turiec region.

At the beginning the thesis is concerned in comparison of the past and the present of the country, and it tries to evaluate the problems of the current rural area. Then it continues with the analysis of historical context, with selecting of concrete representative of the region – Blatnica. It tries to point out problems and evaluate the needs for stabilization and sustainability of the countryside.

At the end, the thesis is trying to name concrete problems of suburbanism and in the practical part it offers results that lies in support of the centre of the village with the usage of the its historical and cultural potential and by consolidation of community, suggesting of the discussion house and the art school.

Keywords

Turiec, Blatnica, community, identity, centre

OBSAH

Úvod 7

Vidiek 8

 Charakteristika vidieka 8

 Architektúra vidieka 8

 Dnešný obraz vidieka..... 9

 Doba komerčná 9

Turiec 11

 Charakteristika regiónu 11

 História Turca 11

 Rod Révayovcov 13

 Stav regiónu z pohľadu zachovania vidieku 13

Blatnica 14

 Charakteristika obce 14

 História obce 14

 Pamiatky v obci 15

 Osobnosti Blatnice 18

 Poľnohospodárstvo v Blatnici..... 18

 Stav obce z pohľadu zachovania/obnovy vidieka..... 18

Záver 20

Zoznam použitých prameňov 22

Úvod

„Vidiek bol neoddeliteľnou súčasťou sveta a zastával v ňom svoju jasnú úlohu, nebolo potrebné hľadať žiadne definície. Dnes sme na pochybách.“ (ŠUŠKA, M a kol. 2013. 17s)

Autor svojim výrokom dokonale vystihol problematiku súčasného stavu vidieku, čo aj naznačuje, čomu sa budem venovať v diplomovej práci.

Diplomová práca skúma vývoj a stav kultúrnej krajiny a vidieka v regióne Turiec, kde sa snaží pomenovať problémy a načrtnúť ich možné riešenie. Problematika sa týka hlavne rozširujúcej sa anonymity vplyvom narastajúcej suburbanizácie na vidieku, čím stráca vidiek svoj charakter. V užšom merítku práca poukazuje na problémy a vyhodnocuje potreby pre stabilizáciu a udržateľnosť vidieka na príklade obce Blatnica.

Hlavným cieľom práce je vytvorenie sebestačnej obce, ktorá bude poskytovať obyvateľom spoločenské, kultúrne a ekonomické funkcie a poskytovať možnosti na upevnenie komunity.

VIDIEK

Charakteristika vidieka

Vidiek môžeme definovať ako priestor, ktorý je charakteristický nižšou hustotou obyvateľov a jeho zameranie smeruje primárne k poľnohospodárstvu, ktorú bolo jeho základným zdrojom obživy. Je charakteristický z viacerých uhlov pohľad, ako z urbanistického, architektonického, sociálneho, kultúrneho a pod..

Vidiek netvorí len samota, osada so svojimi typickými hospodárskymi dvormi, či dedina, ale užívaná okolitá krajina, kde sa pestujú plodiny a pasie dobytok. Túto krajinu nazývame kultúrnou. Je tvorená hospodársky užívanými lesmi, lúkami, poliami, vodnými tokmi, rybníkmi a pod.. V neposlednom rade je to aj človek, ktorý túto krajinu obhospodaruje.

Spôsob života na vidieku v minulosti spájal obyvateľstvo, podporoval vzťahy a vzájomnú súdržnosť obyvateľstva.

Obr. 1.: Vidiek na Turci

Architektúra vidieka

Vznik vidieckych sídiel ovplyvňovali hlavne prírodné podmienky, ktoré poskytovalo dané prostredie. Boli to hlavne orná pôda, vlaha a pod.

Z urbanistického hľadiska ovplyvňoval vzhľad obce typ sídla – návesný, ulicový, hromadný a rozptýlený typ.

Z architektonického hľadiska taktiež vzhľad obce ovplyvňovali podmienky, ktoré dané prostredie ponúkalo. Či už vo forme použitého materiálu, ktorý pochádzal z daného prostredia, alebo používaných remeselných a konštrukčných princípov, ktoré boli charakteristické pre dané prostredie a šírili sa na základe empirického poznania.

Práve prírodné podmienky, materiál a tradície dodávali vidieckym sídlam rôznorodosť a zároveň charakteristické rysy pre každý región.

Dôležité postavenie v obci a významný prvom v siluete obce bol kostol. Spolu s pohostinstvom to boli miesta, kde sa stretávalo najviac ľudí. Z hľadiska stretávania ľudí bola dôležitým priestorom v obci náves.

Obr. 2.: Pôvodná vidiecka štruktúra v krajine na Turci

Obraz vidieka sa začína meniť už na začiatku 20. storočia, kedy sa začali používať nové materiály a zväčšovali sa priestory rastlinnú a živočíšnu výrobu. Tiež sa menil vzhľad obytných domov, ktorých vzorom bol mestský typ rodinného domu. Dôležitým míľnikom v obraze vidieka bol socializmus, kedy bola snaha premeniť spoločnosť. Na to boli vhodnými prostriedkami premena krajiny, architektúry a životného prostredia. Vtedy sme začali podliehať trendom z cudziny, vzorom sa stáva mestský typ rodinného domu a drevenica sa stala synonymom biedy. Vznikali poľnohospodárske družstvá, ktoré zásadným spôsobom zasiahli do štruktúry urbanistickej, ale hlavne do výrazu obce. Ďalšími rušivými elementami boli obchodné a kultúrne domy nevhodnej formy, dokonca niekedy sa stretávame aj s murovanými alebo panelovými bytovými domami, ktoré tak isto narúšali vidiecku štruktúru. Dedina nadobudla mestský vzhľad, chcela sa mu čo najviac podobáť.

Dnešný obraz vidieka

V prvom rade ma napadá otázka, či sa dá ešte hovoriť o vidieku ako takom?

Na vidieku sa už len zriedka stretávame s chovaním zvierat, pestovaním rôznych plodín, obhospodarovaním lesa, alebo krajiny. Vidiek už neprodukuje a nezasobuje mestá a tým prichádza o svoju hlavnú úlohu, ale aj o svoju vlastnú nezávislosť od mesta. V dôsledku toho zanikajú pracovné príležitosti, vzťah človeka ku krajine a dochádza k odlivu obyvateľstva do miest.

Podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve bol v roku 1869 necelých 81%, ktorý na prelome 19. a 20. storočia postupne klesá na 68,3% - 60,6% až do roku 1991, kedy sa zníži na 13% pracujúcich v poľnohospodárstve. Dnes je tento podiel 2,9% za posledný kvartál roku 2016.

Preto si dovoľím tvrdiť, že o vidieku v pravom slova zmysle sa už dnes nedá hovoriť. Ľudia stratili vzťah k pôde a aj keď im boli vrátené pozemky v rámci reštitúcie, z tých sa stali väčšinou lacné stavebné pozemky, na ktorých sa bez námahy dalo rýchlo zbohatnúť.

Dnes je vízia vidieku v očiach ľudí ako romantického prostredia, kde je človek obklopený prírodou, čiže preberá novú funkciu užívania krajiny a to na rekreáciu. Ľudia sa tam už nestávajú kvôli práci, ani poľnohospodárstvu, ale s vidinou vlastného domu so záhradou a kontaktom s prírodou, pričom sa nechcú vzdať výhod, ktoré im poskytuje mesto v podobe spoločenského života. Tomu v mnohých prípadoch ostanú verní a na vidiek sa prídu len vyspať.

Doba komerčná

Žijeme v uponáhľanej, materiálnej dobe, plnej moderných technológií a iných pokrokov. Kedysi sme boli vo výstavbe obmedzení materiálmi, kedy naopak dnes trh ponúka nespočetné množstvo produktov.

Ľudia z mesta, unavení zhonom, podliehajú romantickým vizualizáciám a vlastným predstavám o dome na dedine, v prírode, kde nájdu pokoj.

„*Peniaze ľuďom zvyšujú sebavedomie, ale nedokáže zvýšiť kultúrne povedomie. Peniaze možno nadobudnúť rýchlo, no vzdelanie a výchova sú proces náročný a dlhodobý.*“ (ŠUŠKA, M a kol. 2013. 21s)

Omámení konzumnou spoločnosťou, často západnými vplyvmi, ktoré na nás tlačia z každého smeru (internet, televízia a iné médiá), vytvárame si z týchto inšpirácií vlastný zlepenec predstavy domu na vidieku. Príklad z amerického filmu, kde pred domom stoja zaparkované viaceré veľké autá, majiteľ kosí trávnik alebo griluje na záhrade.

Je to počiatok suburbanizácie. Kedy ľudia z mesta prichádzajú na vidiek rekreovať po práci, ale výhod, ktoré im poskytuje mesto sa nechcú vzdať (spoločenský život a pod.). Preto na vidiek prídu len prespať, prípadne cez víkend sa venujú lešteniu áut, koseniu trávniku, grilovaniu alebo rekreovaniu.

„*Suburbie, replikovaný súkromý priestor, je vhodná pro mladší lidi s vlastním automobilem a nedostatkem volného času. Večer se přijede, v klidu se člověk vyspí, v sobotu pozve hosty, zaplave si v bazénu. Děti se do školy vozí automobilen a přijdou tím o to nejzajímavější z dětství – o společnou cestu ze školy a do školy. Jste-li starší, anebo když zdraží benzín, stáva sa suburbie zeleným vězením.*“ (CÍLEK, V. 2014)

Princípy pôvodného vidieka sa vytrácajú. Poľnohospodárstvo, alebo všeobecne vzťah ku krajine, úzke medziludské vzťahy nahradili rekreácia a anonymita.

Anonymita je ovplyvnená aj veľkým nárastom počtu prisťahovaných obyvateľov. Zo sociálneho hľadiska by nemal nárast počtu obyvateľov presiahnuť hranicu 3%, aby boli noví obyvatelia akceptovaní miestnou komunitou a zapadli do nej, bez jej narušenia.

Obr. 3.,4.: Nová štruktúra v krajine na Turci

Obr. 5.: Krajina na Turci

TURIEC

Charakteristika regiónu

Turiec je región na Strednom Slovensku rozprestierajúci sa v rovnomennej kotline – Turčianskej kotline. Táto kotlina sa leží na strednom Slovensku, obklopená pohoriami Malá a Veľká Fatra, Žiar a Kremnické vrchy. Osou regiónu je rieka Turiec.

Nachádza sa tu množstvo chránených území – NP Veľká Fatra, Kláštorne lúky a Mošovské aleje, iné vzácne prírodné, archeologické a inak významné lokality a fragmenty minulosti.

História Turca

História regiónu siaha až do mladšej doby kamennej, konkrétne k jaskyni Mažarná pri obci Blatnica. Výskyt slovanov sa predpokladá až niekedy v predveľkomoravskom období.

Turčiansky komitát (župa)

Prvá zmienka o Turci pochádza z roku 1113, kedy však Turčiansky komitát nebol samostatný administratívny celkom, ale bol podriadený Zvolenskému komitátu. Nepomohla tomu ani existencia Turčianskeho (neskôr Znievskeho) hradu, pretože Turiec bol riedko osídlený. V stredoveku viedla cez Turiec významná obchodná cesta spájajúca podunajskú oblasť s Baltikom. Cestu lemovali strážne hrady Sklabiňa, Blatnica, Zniev. Neskôr tadiaľ viedla tak isto dôležitá cesta Magna Via, ktorá spájala Viedeň cez Slovensko, Maďarsko, Ukrajinu až do rumunského sedmohradska, mesta Hermanstandt (dnešné Sibin).

Samostatný komitát sa stal v 14. storočí so sídlom na Sklabinskom hrade. V neskoršom období hrad strácal postavenie a tak sa sídlo komitátu presunulo do Turčianskeho svätého Martina (dnešné mesto Martin).

V roku 1535 sa stal komesom (zemepánom) František Révay. Odvtedy Révayovci zastávali túto hodnosť dedične a bol to najbohatší a najvplyvnejší rod v Turci. Vlastnili Sklabinské a Blatnické panstvo. Pred ich príchodom Sklabinský aj Blatnický hrad menili často majiteľov.

Turiec s výnimkou kremnického mestského a poznievskeho kráľovského majetku, bol majetkom aj právom šľachtických rodín. Miest bolo málo, boli to: Sučany a Mošovce rešínske a Martin a Turany krepínske. Avšak stále boli pod vplyvom komesa. Malý počet obyvateľov a nedostatok moci zapríčinil, že ani z jedného Turčianskeho mestečka sa nestalo skutočné mesto, ale zachovali si charakter vidieckeho mestečka.

Zemianska kolonizácia

Dôležitým míľnikom v histórii Turca bola zemianska kolonizácia. Práve tá dodala regiónu osobitý charakter, ktorý si uchováva vo veľkej miere dodnes. Princíp zemianskej kolonizácie spočíva v prideľovaní pôdy, ktorú prideľoval panovník, osobitým darovacím dekrétom, vojenským kráľovským vyslúžilcom – jogabiónom. Neskôr pokračovalo rozdávanie listín vojakom a ich synom. Tí získali hodnosť nižšej šľachty. Vďaka tomu sa počet osád v Turci zvýšil. Hlavná moc ostala v rukách hradnej šľachty, ktorá sídlila na hradoch Sklabiňa, Zniev, Blatnica a Sučany.

Národná hrdosť

V 19. storočí začalo silnieť národné sebavedomie Slovákov. Aj napriek silnej maďarizácii, sa stal Turiec, respektíve konkrétne vtedy len mestečko Martin, dôležitým miestom pre upevnenie národnej hrdosti a existenciu národa. O tom svedčili aj založenie Matice slovenskej, Muzeálnej slovenskej spoločnosti a Slovenské národné múzeum.

Poľnohospodárstvo na Turci

Na Turci boli najrozšírenejším zdrojom obživy poľnohospodárstvo a chov zvierat. Keďže prostredie poskytovalo náročné podmienky, rozšírenými bolo ovocinárstvo, zeleninárstvo, furmanstvo, včelárstvo a remeslá.

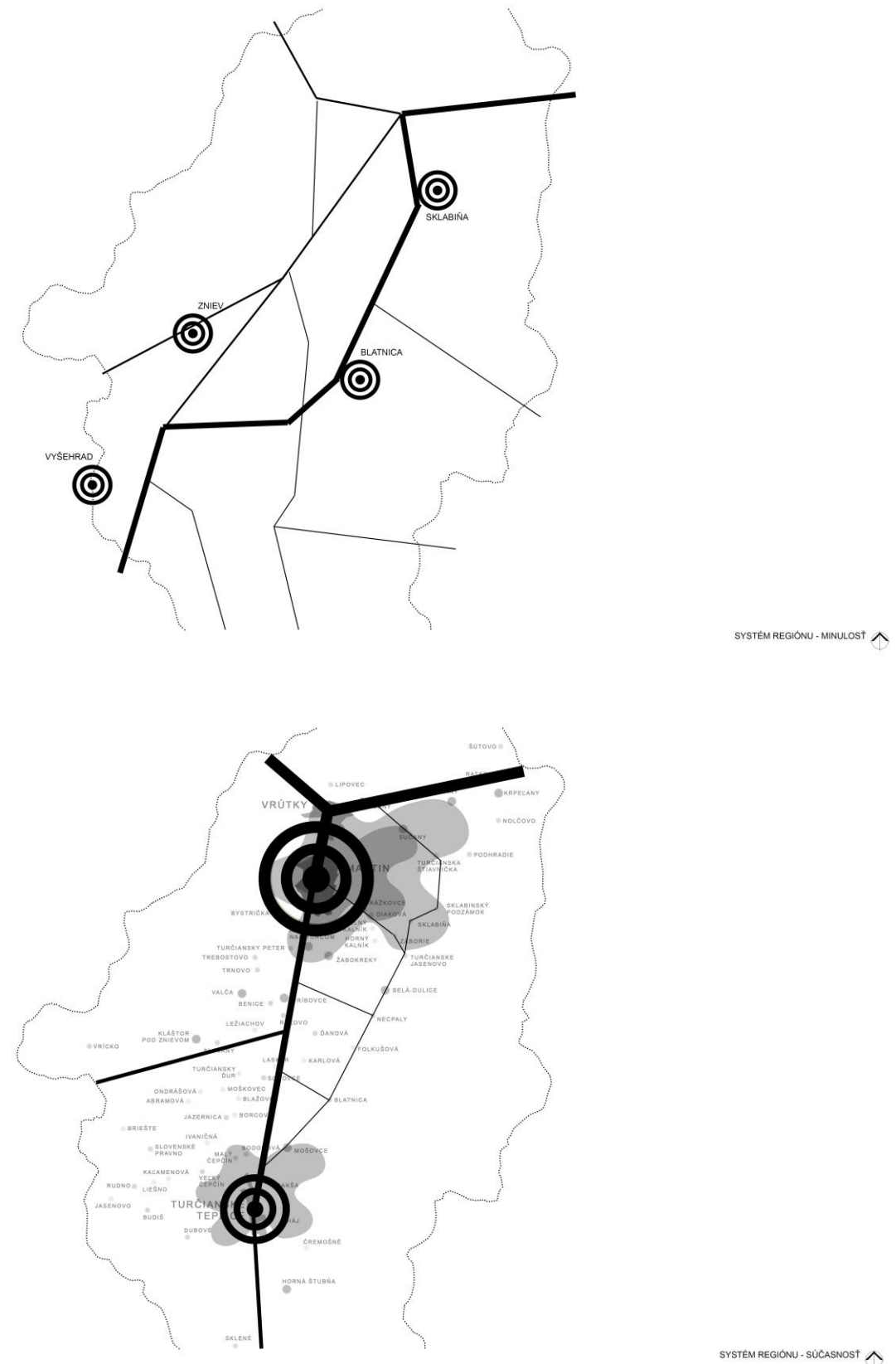
Turiec sa preslávil ľudovým liečiteľstvom, ktoré sa rozmohlo v druhej polovici 16. storočia, po príchode jezuitov do Kláštora pod Znievom. Tí posielali svojich poddaných predávať liečivé olejčky formou podomového predaja. Postupne sa táto činnosť rozšírila, vďaka prírodným podmienkam a surovinám. Venovali sa lisovaniu a destilovaniu liečivých olejov a neskôr aj pestovaniu šafranu a iných korenín, na základe čoho sa rozšíril aj podomový predaj.

Napriek absencii regulérneho mesta, sa na Turci rozmohlo obchodovanie, vďaka ktorému boli Turčiansky olejkári a šafraníci známy široko ďaleko. Tí putovali po strednej Európe, Balkáne aj Ázii. Neskôr v 19. st. bol tento zdroj obživy zakázaný.

Spriemyselnovanie Turca

Hospodársky rozmach Turiec zažil koncom 19. st., kedy vznikli zárodky priemyslu v regióne. Pomohlo tomu vybudovanie železnice, vedúcej cez Turiec, konkrétne cez Vrútky, kde vznikli aj železničné dielne. Ďalej vznikli tehelne, celulózka a výrobná nábytku v Martine. Tým vznikla robotnícka spoločenská vrstva.

Socializmus priniesol kolektivizáciu poľnohospodárstva, unáhlené spriemyselnovanie a podrobenie vedy a kultúry ideológii materializmu. V Martine vzniká ťažký strojársky priemysel, ktorý zamestnáva ľudí z celého Slovenska, ale aj Česka, čo bol radikálny zásah do regiónu plného tradícií a kultúry. Ovplyvnil tak sociálny aj kultúrny život ľudí v Turci.

Obr. 6.,7.: Porovnanie funkčného systému Turca v minulosti a súčasnosti

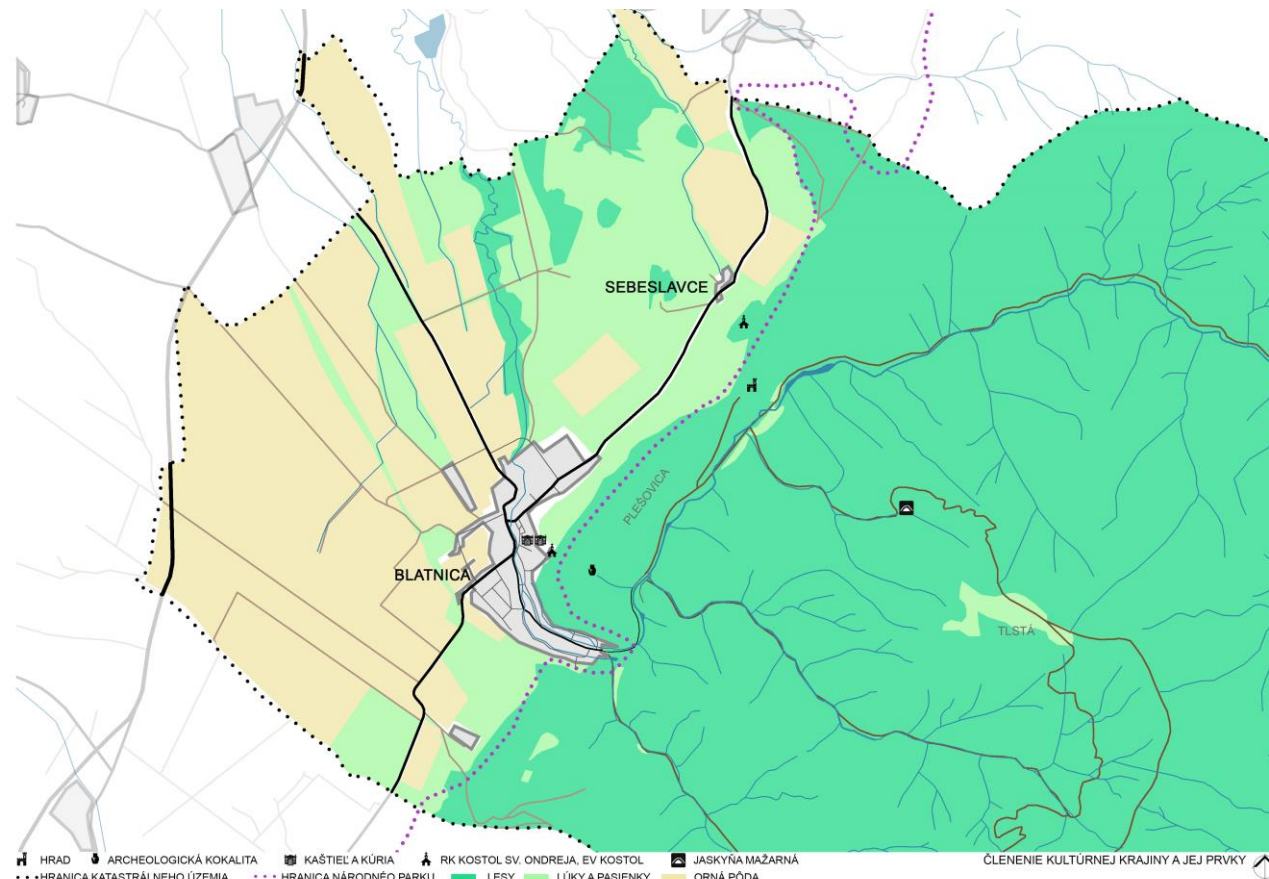
BLATNICA

Obr. 9.: Panoráma obce Blatnica

Charakteristika obce

Blatnica je malebná obec s bohatou históriou tiahnuca sa pozdĺž rovnomenného potoka. Nachádza sa 17km od mesta Martin. Je vstupnou bránou do Gaderskej a Blatnickej doliny v pohorí Veľká Fatra. Pretekajú ňou Gaderský potok a už spomínaný Blatnický, do ktorého sa vlieva. Katastrálne územie je najväčšie v rámci regiónu s výmerou 86,19 km², z toho väčšinu tvoria lesy. Poľnohospodárska pôda tvorí 16,59 km².

Obr. 10.: Členenie kultúrnej krajiny a jej prvky

História obce

História siaha až do Praveku, kedy máme viaceré dôkazy o živote v tejto oblasti v praveku. Najstaršia z nich je jaskyňa Mažarná, ktorá bola osídlená v mladšej dobe kamennej, niekedy v 5. - 4. tisícročí pred Kristom, čo je aj záznam o najstaršom osídlení Turca.

Ďalším nemenej významným sú pohrebisko lužickej kultúry, o ktorom svedčí aj nález ihlice z tohto obdobia 1300 – 700 pred Kristom. Potom pozostatky z keltského obdobia – opevnenie nad obcou na kopci Plešovica.

Z ranoslovanského obdobia z tejto oblasti sa zachoval nález hrobu veľmoža, ktorého súčasťou bol Blatnický meč. Ten aj mnohé ďalšie nálezy sú umiestnené v Národnom múzeu v Budapešti.

Historické záznamy o hrade a obci sú celkom neskoré, kedy sa až v roku 1230 spomína terra Blatnica ako susedstvo Sebeslaviec a druhýkrát sa už spomína v 1252 ako villa Blatnica. Následne sa na konci 13. storočia spomína blatnický hrad na brehu medzi Garerskou dolinou a Turčianskou kotlinou. Údolím na strane Turčianskej kotliny viedla už spomínaná významná cesta Magna via, ktorú hrad strážil do 14. st., kedy sa odklonila po toku rieky Turiec na Martin. Tým hrad stratil aj vojenský význam. Na hrad naväzovala osada Sebeslavce, ktorá sa nachádza priamo pod hradom, ale vďaka vplyvu jogabionov vymanila sa z područia hradu. Nachádza sa tu aj románsky kostol z konca 11. storočia. Obec Blatnica slúžila ako podhradie.

Do príchodu Révayovcov, v 16. st., hrad menil často majiteľov, ktorí mali záujem len čo najviac vyžmýkať poddaných. Až Révayovci zaznamenali viacero významných počínov v hospodárskom, kultúrnom a politickom živote celej Turčianskej župy. Druhým významným rodom v Blatnici bol rok Pronáyovský, ktorý sa dostal do obce v 17. st. na základe založenia majetku Daniela Révaya. Významne ovplyvnili charakter centra obce, výstavbou kúrie a neskôr kaštieľa.

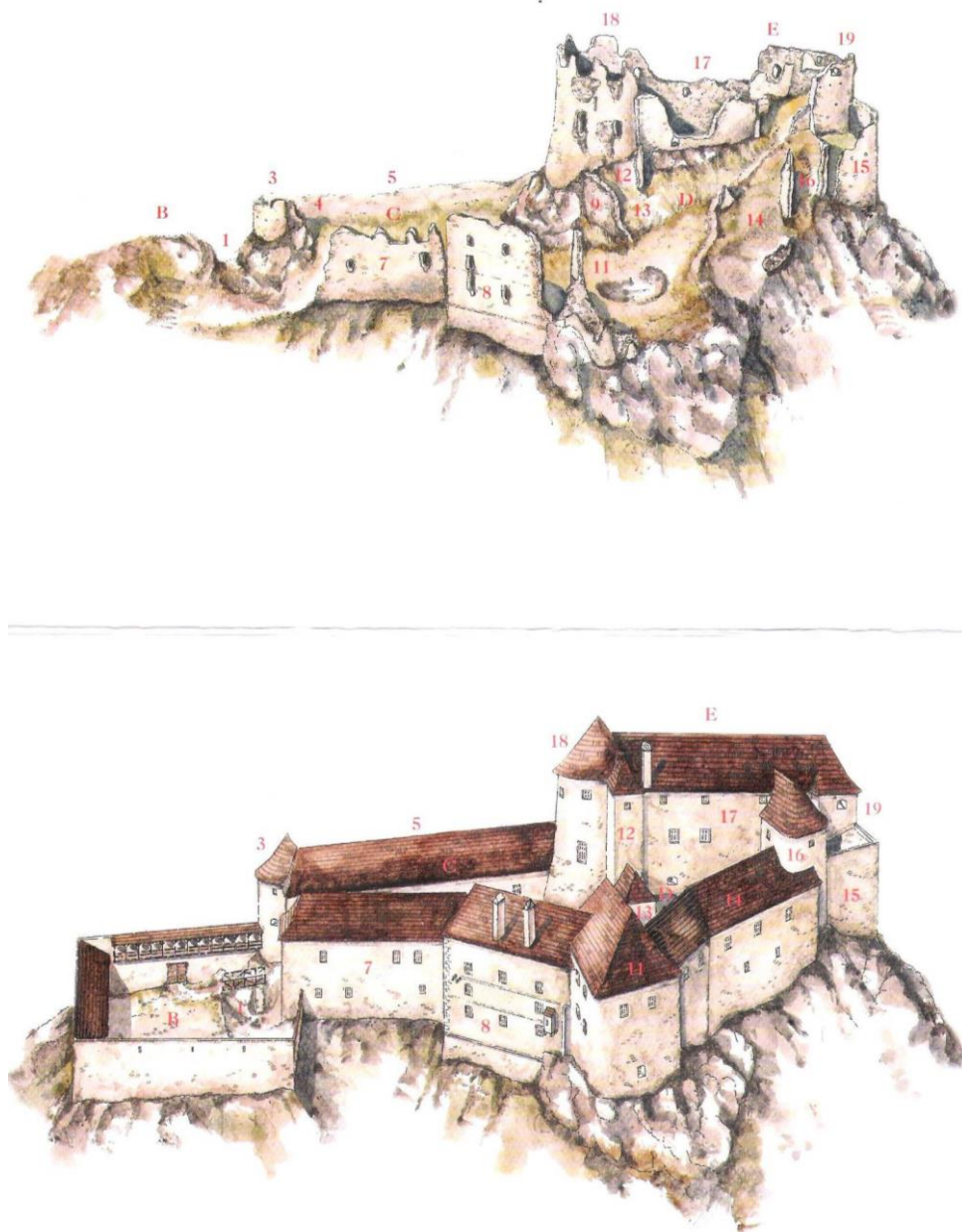
V druhej polovici 16. st. sa aj tu začalo rozmáhať olejkárstvo, z ktorého sa rozvinulo aj do pestovania a podomového predaja olejčiekov, šafranu a iných korenín. To však v 19. st. bolo zakázané, ale obchodný duch v tomto regióne ostal zachovaný a venovali sa ďalej predaju, avšak sa preorientovali na iný sortiment.

O význame obce svedčí informácia, že bola v stredoveku sídlom jedného zo 4 okresov. V 18. st. boli v obci dve pily a dve krčmy, dokonca tu žil skoro rovnaký počet obyvateľov – 1015 ako v meste Martin – 1061, ktoré bolo sídlom župy.

Pamiatky v obci

Blatnický hrad

Najvýznamnejšia pamiatka dokazujúca dôležitosť obce. Leží na hrebeni Plešovice, na rozhraní Gaderskej doliny a Turčianskej kotliny. Hrad bol postavený v 13. st. ako strážny hrad historickej cesty Magna via, neskôr po jej odklonení na Martin stratil svoj význam. V súčasnosti sa jedná o zrúcaninu.

Obr. 11.: Blatnický hrad súčasný stav a jeho rekonštrukcia podoby z 18. st.

Kúria baróna Gabriela (VI.) Pronáya

Súčasná baroková podoba vznikla v 1. polovici 18 st. na mieste staršej stavby kúrie, na ktorej podzemnej časti je postavená. Tá bola v roku 1836 na podnet Gabriela (VI.) Pronáya prestavaná v duchu klasicizmu. Jej podoba sa zachovala dodnes. Na čelnej - severnej fasáde je kruhový portikus s kupolovitou strieškou, so štukovou výzdobou a stĺpmi s kanelúrami a ozdobnými hlavicami. Jedná sa o jednopodlažný objekt s manzardovou strechou pokrytou dreveným šindľom, ktorý je spojený arkádovou chodbou s domom pravdepodobne šafára. V 80. rokoch 20. st. boli v objekte realizované výrazné zmeny, ktoré boli potrebné pre zriadenie expozície múzea Karola Plicku Slovenským národným múzeom.

Obr. 12.: Kúria baróna Gabriela (VI.) Pronáya

Kaštieľ baróna Gabriela (VI.) Pronáya

Doba vzniku kaštieľa je v 17. storočí. Vtedy sa jednalo o dvojpodlažný objekt, obdĺžnikového pôdorysu s dlhšou stranou orientovanou k ceste. Bol postavaný v barokovom slohu, z ktorého sa na dnešnej fasáde zachoval len vstupný kamenný portál. Na základe výskumu sa predpokladá, že fasáda bola barokovo maľovaná. Tá sa však po dostavbe južného krídla zatrela na bielo.

Kaštieľ má tak isto manzardovú strechu, pokrytú dreveným šindľom. Dnes objekt chátra po neúspešnej prestavbe na sociálne byty z polovice 20. storočia.

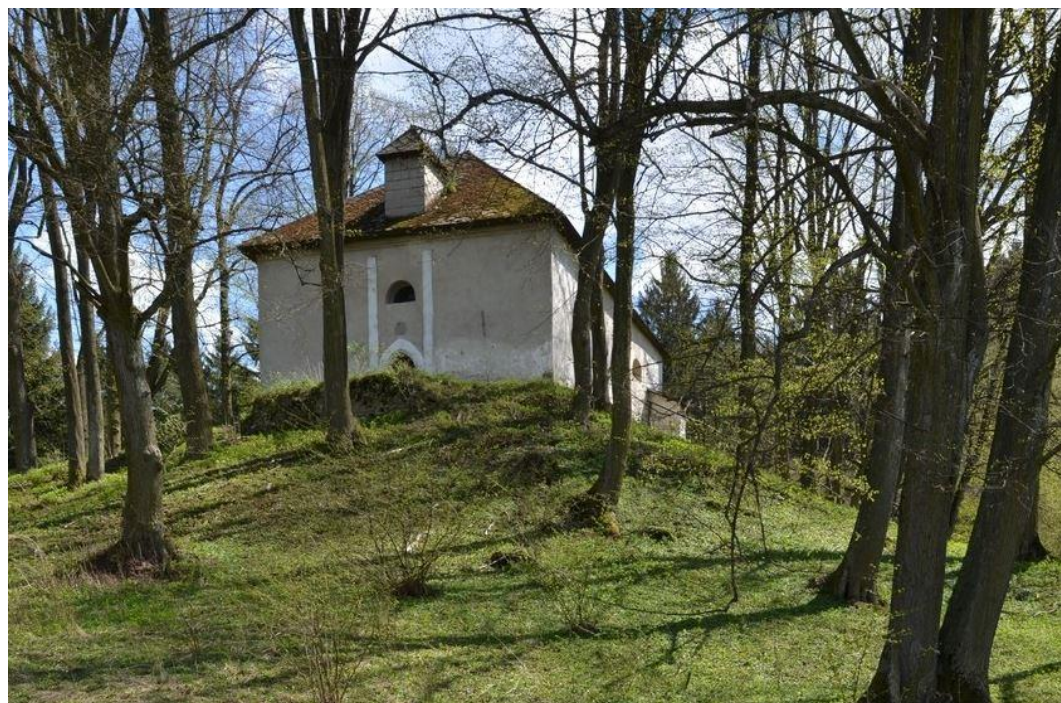

Obr. 13.: Kaštieľ baróna Gabriela (VI.) Pronáya

Ďalšími pamiatkami obce sú klasicistný Evanjelický kostol, románsky Rímskokatolícky kostol sv. Ondreja nad Sebeslavecami, zvonica, mnohé murované sýpky a roľnícko šafranické domy, charakteristické pre obec. Sú to murované stavby s klenutými uzatvorenými bránami.

Obr. 14., 15.: Typická architektúra domov v Blatnici

Obr. 16.: Románsky kostol sv. Ondreja Sebeslavce

Obr. 17.: Murované sýpky

Obr. 18.: Zvonica

Osobnosti Blatnice

Izabela Textorisová

Prvá slovenská botanička bola veľmi významnou, jej sestra Oľga bola učiteľka a spisovateľka.

Maša Haľamová

Poetka, autorka literatúry pre mládež a prekladateľka, ktorá pochádzala z rodiny šafraníka.

Karol Plicka

Český a slovenský etnograf, folklorista, hudobník, filmový scenárista, režisér, fotograf, kameraman, ktorý pôsobil na Slovensku, pracoval pre Maticu Slovenskú, pôsobil na filmovou odbore Školy umeleckých remesiel v Bratislave, ktorú založil ako prvú svojho druhu na Slovensku. Neskôr bol spoluzakladateľ FAMU v Prahe. Svojimi fotografiami dokumentoval slovenskú krajinu a architektúru, ale aj život ľudí.

V Blatnici je múzeum venované jeho životu, jeho vzťahu k hodnotám tradičnej ľudovej kultúry Slovenska.

Matúš Dula

Rodák z Blatnice pochádzal tiež z rodiny šafraníka. Bol jedným z najvýznamnejších československých a slovenských politikov, predseda Slovenskej národnej strany. Najvýznamnejším aktom SNR bola Deklarácia slovenského národa, kedy chcel slovenský národ opustiť Uhorsko a tvoriť štát spolu s českým národom. Bol spolupredsedom Matice Slovenskej.

Ján Kožehuba

Bol slovenským pedagógom a publicistom, ktorý žil v Blatnici. Písal učebnice pre evanjelické národné školy, organizoval ochotnícke divadlo a založil ochotnícke družstvo v Blatnici.

Daniel a Jaroslav Siakel'ovci

Bratia, ktorí koncom 19. st. odišli do USA. Pracovali vo firme, ktorá spracovávala filmy. Nakrútili prvý slovenský film o Jánošíkovi v roku 1921. Jaroslav ho režíroval a Daniel bol za kamerou. Pri natáčaní sa usadili Blatnice, odkiaľ použili aj viaceré exteriéry a tiež okolie obce a Veľkej Fatry – kaštiele, typické domy z tohto prostredia, kone, koče a roľníkov.

Poľnohospodárstvo v Blatnici

Ako bolo vyššie spomenuté blatničania sa venovali hlavne olejkárstvu, neskôr šafraniectvu a pestovaniu iných korenín.

Dnes v obci funguje poľnohospodárske družstvo Gader, kde funguje rastlinná a živočíšna výroba na vysokej úrovni. V okolí obce sa nachádza množstvo ornej pôdy a vďaka rovinatému reliéfu Turčianskej kotliny poskytuje vhodné podmienky na rastlinnú a živočíšnu výrobu.

Takisto sa aj niektorí jednotlivci individuálne venujú rastlinnej a živočíšnej výrobe pre vlastnú potrebu.

Stav obce z pohľadu zachovania/obnovy vidieka

Veľmi zachovalá typická vidiecka štruktúra v centre obce. Na ňu nadväzuje aj keď nie štruktúrou, ale aspoň formou, použitím sedlovej strechy, zástavba typická z 2. polovice 20.storočia. Z tohto obdobia pochádzajú aj obchod, dom služieb a obecný úrad, ktorý svojou formou narúšajú centrum obce.

Obr. 19.: Obecný úrad

Obr. 20., 21.: Obchod a Dom služieb

Dnes sa v obci stretávame s výstavbou, ktorá nerešpektuje okolie štruktúrou ani formou, dokonca sa uvažuje s výstavbou mimo obce Blatnice nad časťou Sebeslavce. S týmto arogantným chovaním sa stretávame v celkom regióne, kedy dochádza k nabaľovaniu suburbanistickej štruktúry okolo obce a obce sa tak nekontrolovateľne rozrastajú aj do voľnej krajiny, pričom ju znehodnocujú.

Obr. 22.: Príklad arogantného záhadu do krajiny

Zo sociologického hľadiska v obci fungujú viaceré spolky a združenia, čo svedčí o súdržnosti komunity v obci. Chýba tu ale priestor na stretávanie týchto spolkov a priestor so sálou, kde by sa zišlo viac ľudí pri konaní rôznych osláv, svadieb, divadla a podobne.

ZÁVER

Na začiatku práce sa venujem porovnaniu vidieka v minulosti a v súčasnosti. Prichádzam k záveru, že vidiek ako taký už neexistuje. Dnes už len ťažko očakávať, že obyvatelia na vidieku budú vo veľkom hospodáriť. Tak isto nemôžeme očakávať, že obec zabezpečí pracovné príležitosti pre všetkých obyvateľov, takže vždy budú niektorí odkázaní na dochádzanie za prácou do mesta.

Čo môže obec urobiť pre obyvateľov, či už starých, alebo nových, je poskytnutie miesta, kde budú môcť obyvatelia upevniť vzťahy medzi sebou v rámci komunity, spolku alebo pri kultúrnych podujatiach. Tak isto môže poskytnúť priestory na prácu coworking, kde budú môcť vykonávať svoju prácu ľudia, ktorí nie sú odkázaní na dochádzanie do práce, keďže im to ich pracovná činnosť umožňuje.

Ďalej analyzujem vidiek na Turci, ktorý si svoj charakter zachováva v podobe fungujúceho poľnohospodárstva aj keď sa už jedná o veľkovýrobu a nie hospodárenie jednotlivcov, potom stretávame sa so zachovalou vidieckou štruktúrou, ktorých scenériu dopĺňajú fragmenty minulosti v podobe hradov, kaštieľov, kúrií v pozadí s neobyčajnou prírodou. Práve vďaka kaštieľom a kúriám má Turiec svoju identitu.

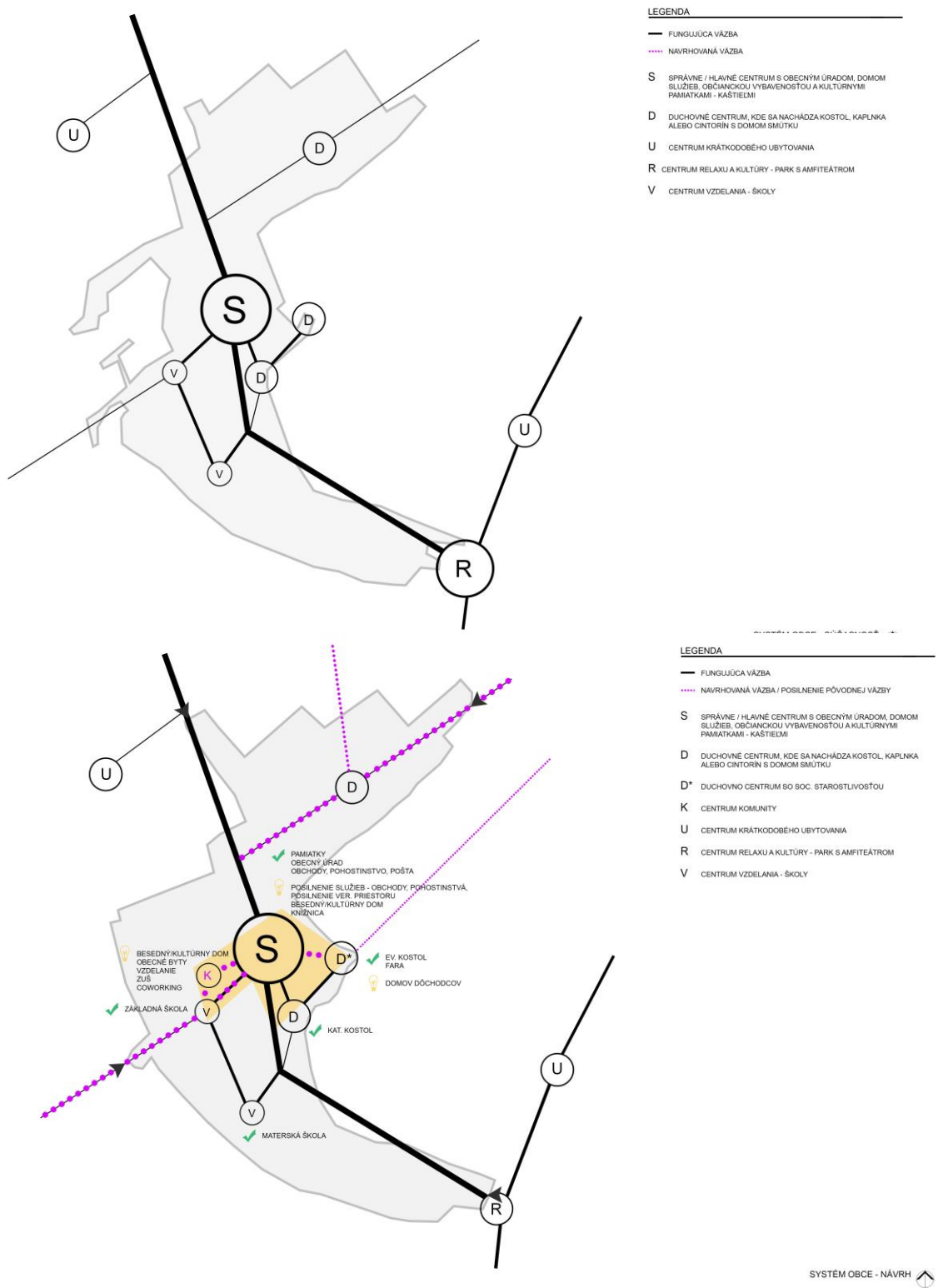
Na Blatnici ako významnej obci v rámci Turca, chcem ukázať možné riešenie pre ďalšie smerovanie obce, čo môže poslúžiť ako inšpirácia aj pre ďalšie obce v regióne.

Na základe analýz a skutočnosti, že obec má stúpajúci počet obyvateľov, určujem maximálnu zastaviteľnosť obce – hranicu obce, aby som zabránil zbytočnému rozrastaniu prípadne oddelovaniu a tak vzniku suburbíí mimo obce – ako pri časti obce Sebeslavce. Približne pri rovnakej hustote obyvateľov som stanovil navrhovaný počet obyvateľov na 1500 obyvateľov, s možnosťou zhustenia obyvateľov na počet 2000 obyvateľov zo súčasných 942 obyvateľov.

Obr. 23., 24.: Súčasná a navrhovaná hmota obce

Na základe týchto analýz ďalej v praktickej časti pristupujem k návrhu objektu besedného domu a základnej umeleckej školy, ktoré umiestňujem do centra obce pre jeho posilnenie.

Obr. 25., 26.: Súčasný a navrhovaný systém obce

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV

a) zoznam použitej literatúry:

ŠUŠKA M. a kol. 2013. *Kysuce, krajina a architektúra, Cnosti a neresti*, Čadca: BINDT. 190 s. 2013, ISBN 978-80-971525-8-1

CÍLEK, V. 2005 . *Krajiny vnitřní a vnější*, Praha: DOKOŘÁN. 269 s. 2005, ISBN 80-7363-042-7

THURZO, I. 2004. *Ludová architektúra na Slovenska*, Bratislava: MARENČIN PT. 165 s, 2004, ISBN 80-88912-76-8

JANURA, T. a kol. 2014. *Vidiecke šľachtické sídla v Turčianskej stolici*. Bratislava: Spoločnosť Kolomana Sokola. 2014. 198 s. ISBN 978-80-89756-02-5

ŠIKURA J. 1944. *Miestopisné dejiny Turca*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 162 s. 1944, ISBN

ŠIMKOVIC a kol. 2012. *Hrad Blatnica*, Bratislava: SLOVENSKÝ SKAUTING, O.Z. 38 s. 2012, ISBN 978-80-89136-88-9

NEUFERT, F. 1995. *Navrhování staveb*, Praha: CONSULTINVEST, 1995. 618 s. ISBN 80-901486-4-6

Vyhláška č. 502/2006 Sb., *o obecných technických požadavcích na výstavbu*

Vyhláška č. 398/2009 Sb., *o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb*

ČSN 73 0540-2 – Tepelná ochrana budov

ČSN 73 4108 – Šatny, umývárny, záchody

b) zoznam použitých internetových zdrojov

http://www.katasterportal.sk	Katastrálny úrad
http://slovak.statistics.sk	Štatistický úrad Slovenskej republiky
http://www.blatnica.sk	obec Blatnica
http://www.wienerberger.sk/	Murovací materiál keramický
http://www.kone.cz	Výťahy
http://www.rheinzink.sk/	Strešná krytina
http://www.knaufinsulation.sk/	Tepelné izolácie
http://www.fa-brick.sk	Keramická dlažba
http://www.velcon.sk	Zdvíhacia javisková plošina

Pod'akovanie

Ďakujem pánovi doc. Ing. arch. Josefovi Kiszkovi za trpezlivosť, ochotu, poskytnutie svojho času a cenných rad, ktoré som zužitkoval pri spracovávaní diplomovej práce pod jeho vedením počnúc ateliérovou tvorbou, ktorá sa venovala tomuto miestu.

Tak isto nemalé pod'akovanie patrí pani Ing. arch. Alešovi Studentovi a Ing. arch. Tomášovi Bindrovi za odborné rady, poskytnuté pri konzultáciách.

Na záver by som poďakoval svojej rodine, spolužiakom a všetkým, ktorí mi počas štúdia boli oporou, prípadne zdrojom inšpirácie.